

Будь-який вид множинності злочинів складається із двох чи більше одиничних злочинів. У сучасній теорії кримінального права інститут множинності є достатньо розробленим, крім того внаслідок реформування українського кримінального законодавства в КК України 2001 року він вперше набув законодавчої регламентації шляхом закріплення таких її видів, як повторність, сукупність і рецидив злочинів безпосередньо в Розділі VII Загальної частини КК (статті 32-35 КК).

У той же час окремого інституту одиничного злочину наразі теорія не знає, хоча вивченню видів одиничних злочинів, зокрема, триваючих, продовжуваних та складених криміналісти здавна приділяли увагу. Як правило, одиничні злочини науковцями аналізувались з метою більш глибокого з'ясування поняття множинності злочинів, пошуку критеріїв відмежування продовжуваних злочинів від повторних, або складених злочинів від сукупності злочинів, а також при вирішенні спірних питань кваліфікації та призначення покарання.

У дореволюційній літературі із зазначеної проблематики можна назвати дослідження С.К. Гогеля, М.Д. Сергеевського. Л.С. Белогриц-Котляревського. О.Ф. Кістяківського^[1], С.В. Познишева, М.С. Таганцева та інших. Із середини п'ятдесятих років минулого століття і у новітній літературі різні аспекти одиничних злочинів досліджували Н.Б. Алієв. Є.В. Благоев, Р.Р. Галіакбаров, Л.Д. Гаухман, А.С. Горелік, В.Ф. Дьомін, М.О. Єфімов. Л.В. Іногамова-Хегай. Т.Е. Караєв, Т.М. Кафаров, А.П. Козлов, А.М. Красиков, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова. Б.О. Курінов, В.П. Малков, А.В. Наумов, А.С. Нікіфоров, А.М. Ораздурдієв, А.А. Піонтковський, М.М. Становецький, Н.О. Стручков, Є.А. Фролов, Ю.М. Юшков, О.М. Яковлев тощо. В Україні над цими питаннями працювали М.І. Бажанов, А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський, П.К. Кривошеєв. В.В. Кузнецов, О.К. Марін. Т.М. Марітчак. В.О. Навроцький, М.І. Панов. А.М. Ришелюк А.В. Савченко. С.А. Тарарухін та багато інших науковців.

Слід зазначити, що дослідження одиничних злочинів як структурних елементів множинності злочинів на кафедрі кримінального права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого започаткував Заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України Марк Ігорович Бажанов. У таких його працях, як «Назначение наказания по совокупности преступлений и совокупности приговоров» (1977 р.), «Назначение наказания по советскому уголовному праву» (1980 р.), «Повторність злочинів як вид множинності злочинів» (1993 р.), «Множественность преступлений по уголовному праву Украины» (2000 р.) розглядалося широке коло питань, пов'язаних із характеристикою одиничних злочинів, їх ознаками та видами, проблемами відмежування від множинності злочинів.

Під науковим керівництвом М.І. Бажанова також були виконані та захищені дві кандидатські дисертації, присвячені проблемам одиничних злочинів: в 1990 році — І.О. Зінченко «Составные преступления в советском уголовном праве (понятие, виды, некоторые проблемы квалификации и построения санкций)», а в 2002 році — Є.В. Шевченком «Злочини з похідними наслідками».

У той же час, спеціального комплексного і системного розгляду проблема одиничного злочину в теорії кримінального права ще не отримала, хоча спроби такі були. Так, у 1989 р. В.Ф. Дьомінін була захищена кандидатська дисертація «Социальная обусловленность законодательного конструирования единого сложного преступления и его квалификация», в якій автор намагався визначити критерії єдності злочинного діяння. Окремі види одиничних злочинів досліджувалися також українським науковцем А. М. Ришелюком, який в 1992 р. захистив кандидатську дисертацію «Длющиеся и продолжаемые преступления в уголовном праве». Останнім часом спостерігається активізація досліджень у цьому напрямку в Російській Федерації: відзначимо кандидатські дисертації Калініної Т.А. «Формы и виды единого преступления и отграничение их от множественности преступлений» (Москва, 2005 р.) і Романюк С.М. «Сложные единичные преступления» (Тюмень, 2008 р.). Що ж стосується України, то за роки її незалежності, як до так й після прийняття КК 2001 р., окрім зазначених робіт М.І. Бажанова, І.О. Зінченко, А.М. Ришелюка та Є.В. Шевченка, не було, на жаль, захищено жодної докторської та кандидатської дисертації, які були б присвячені аналізу одиничних злочинів^[2].

Слід зазначити, що з цілого ряду питань щодо соціальної обумовленості, юридичної природи одиничних злочинів, критеріїв єдності злочинного діяння тощо в науковій літературі висловлювалися різні точки зору, багато з них завжди були дискусійними, а деякі і дотепер не отримали одностайного вирішення. Між тим, правозастосовча практика наразі свідчить, що правоохоронні органи зазнають певних труднощів і припускаються помилок у юридичній оцінці ускладнених форм одиничної злочинної діяльності. Так, всі одиничні злочини, як структурні елементи множинності, мають свою специфіку, однак їх конструктивні особливості, на жаль, ще не завжди чітко відображуються в диспозиціях кримінально-правових норм, що викликає суттєві труднощі в кваліфікації та відмежуванні цих діянь від окремих видів множинності, з якою вони мають значну зовнішню схожість. А це врешті-решт призводить до неправильної кваліфікації та призначення покарання.

Наведене свідчить, що проблема одиничних злочинів аж ніяк не вичерпана. Вона виходить далеко за межі вчення про застосування кримінально-правової норми і

торкається сфери законодавчої техніки, способів побудування складів злочинів, підстав криміналізації і декриміналізації суспільно небезпечних діянь. Не вирішеною також є низка питань, пов'язаних із філософським, соціально-психологічним аспектом єдності злочину. Отже названа проблема уявляється достатньо актуальною і такою, що потребує подальших наукових досліджень з метою вироблення на цій основі пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення як самого кримінального закону, так і практики його застосування.

У цій монографії вперше в Україні на підставі КК 2001 року здійснюється комплексний аналіз одиничних злочинів. На підставі вивчення чинного кримінального законодавства, спеціальної літератури та матеріалів судової практики в роботі розглядається широке коло теоретичних і практичних питань, пов'язаних із характеристикою таких діянь. Зокрема досліджуються критерії єдності злочинного діяння; визначаються ознаки одиничного злочину; виділяються і аналізуються види простих і ускладнених одиничних злочинів як структурних елементів множинності злочинів; вирішуються деякі спірні питання їх кваліфікації та відмежування від множинності злочинів та інших суміжних правових явищ. Крім того, вперше ставиться і розглядається питання про визначення кола обставин, що виключають одиничний злочин у структурі множинності злочинів, а також здійснюється спроба з'ясувати місце одиничного злочину в системі інституту множинності злочинів.

У роботі широко використовуються теоретичні дослідження, які наявні в науці кримінального права з проблем одиничних злочинів та їх множинності, а також матеріали судової практики України з питань кваліфікації цих діянь та відмежування їх від суміжних понять.

Виходячи з того, що при вирішенні цілої низки питань, пов'язаних із визначенням ознак та видів одиничних злочинів, правилами їх кваліфікації та відмежуванням від множинності злочинів, принципові підходи законодавця вже на протязі багатьох років залишаються досить незмінними і усталеними, автори монографії визнають за можливе аналізувати в роботі не тільки новітню судову практику, а й її матеріали за досить значний період часу — з 1960 по 2008 роки. При цьому слід спеціально обмовитися, що ті кримінальні справи, рішення з яких приймалися судами України у період до набрання чинності Кримінальним кодексом України 2001 року, використовуються на сторінках роботи лише остільки, оскільки вони не суперечать чинному законодавству України і відповідають тим тенденціям правозастосовчої практики, які склалися в нашій країні після прийняття КК України 2001 року.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вона сприятиме більш глибокому розумінню питань, пов'язаних із визначенням юридичної природи одиничних злочинів, їх ознак та видів, відмежуванням від інституту множинності злочинів, урахуванням особливостей їх кваліфікації при розв'язанні конкретних кримінальних справ суддями, працівниками прокуратури, юстиції, органів внутрішніх справ, що впливатиме на підвищення ефективності практики застосування кримінального закону і зменшення кількості судових помилок. Робота буде корисною і для науковців, викладачів, аспірантів у цілях наступних досліджень в цьому напрямку, а також студентів юридичних навчальних закладів для поглибленого вивчення в учбовому процесі окремих питань кримінального права. Корисною вона буде і для всіх тих, хто цікавиться питаннями кримінального права та практикою його застосування.

Автори висловлюють щире вдячність за цінні зауваження, рекомендації, та побажання, які сприяли вдосконаленню окремих положень роботи перед її публікацією, шановним рецензентам цієї монографії: **Юрію Васильовичу Бауліну** — доктору юридичних наук, професору, академіку Національної Академії правових наук України, судді Конституційного Суду України;

Євгену Львовичу Стрельцову

— доктору юридичних наук, професору, Заслуженому діячу науки і техніки України, проректору Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова;

Володимиру Павловичу Тихому

— доктору юридичних наук, професору, академіку Національної Академії правових наук України, Заслуженому юристу України, судді Конституційного Суду України у відставці, завідувачу науковою лабораторією дослідження злочинності проти прав і свобод людини і громадянина Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України.

Окрему вдячність за надану допомогу і сприяння у підготовці монографії до опублікування автори висловлюють **В'ячеславу Івановичу Борисову** — доктору юридичних наук, професору, академіку Національної Академії правових наук України. Заслуженому юристу України, директору Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України.